

Зок-1
1714

П О Л Ы М Я

ШТОМЕСЯЧНЫ
ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКІ ЧАСОПІС

ОРГАН САЮЗА
СОВЕЦКІХ ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

50 848 09
50 848 09

4

КРАСАВІК

МІНСК 1948

ЛІТАРАТУРАЗНАЎСТВА

В. БАРЫСЕНКА

Супроць нізкапаклонства перад буржуазнай культурай

Нізкапаклонства перад буржуазнай культурай і ідэалогіяй — небяспечны і шкодны перажытак капіталізма—яшчэ мае месца ў свядомасці асобных людзей нашай краіны.

Нізкапаклонства перад буржуазным замежжам, перад буржуазнай культурай несумяшчальна з годнасцю савецкага грамадзяніна.

Наша савецкая краіна ідзе ў авангардзе перадавога чалавецтва. Савецкі чалавек—творца і будаўнік самай перадавой у свеце сацыялістычнай культуры. Савецкі чалавек невымерна вышэй за чалавека капіталістычнага свету ў інтэлектуальных, маральных і культурных адносінах. Таварыш Сталін у дакладзе на XVIII з'ездзе партыі ўказваў, што «...апошні савецкі грамадзянін, вольны ад ланцугоў капітала, стаіць на галаву вышэй любога зарубежнага высокапастаўленага чынушы, які цягне на плячах ярмо капіталістычнага рабства».

Адной з першаступенных і баявых задач беларускай крытыкі і літаратуразнаўства з'яўляецца выкрыццё ўсіх і ўсялякіх праяўленняў рабалецтва і нізкапаклонства перад замежжам у галіне гісторыі і тэорыі беларускай літаратуры.

Ворагі беларускага народа—беларускія нацыяналісты заўсёды парабску поўзалі перад капіталізмам, буржуазнай культурай, усялякім чынам спрабавалі прышчапіць беларускаму народу пачуццё рабалецтва

перад буржуазным захадам, прышчапіць яму нявер'е ў свае ўласныя творчыя сілы.

Беларускія нацыяналісты настойліва спрабавалі насаджваць і культываваць у самых рознастайных галінах навукі і мастацтва нізкапаклонства перад замежжам. Буржуазна-нацыяналістычныя гісторыка-літаратурныя канцэпцыі і схемы развіцця беларускай культуры і літаратуры наскрозь прасякнуты рабскім пачуццём нізкапаклонства перад буржуазнай ідэалогіяй, поўным нявер'ем у творчыя здольнасці і сілы беларускага народа.

Літаратуразнаўцы і крытыкі Беларусі яшчэ мала зрабілі па выкрыццю праяў нізкапаклонства і рабалецтва перад буржуазным замежжам у галіне літаратуразнаўства.

Тав. М. Іоўчук у сваім артыкуле «Няспынна развіваць і прапагандаваць ідэі савецкага патрыятызма» ўскрыў формы праяў нізкапаклонства і рабалецтва перад замежжам ва ўмовах Беларусі. «Ва ўмовах Беларусі,—адзначае тав. Іоўчук,—адной з праяў гэтага нізкапаклонства і рабалецтва перад замежжам з'яўляюцца непераадоленыя яшчэ канчаткова, асабліва сярод інтэлігенцыі ў заходніх вобласцях, наскрозь ілжывыя «тэорыікі» аб тым, што святло культуры ішло на Беларусь толькі з Захаду, праз польскую і літоўскую дзяржавы, праз рымска-каталіцкую рэлігію, а не з Расіі; ілжывыя «тэо-

рыйкі» аб тым, што ад Расіі ішоў толькі прыгнёт і каланізатарства. Пры гэтым не бярэцца на ўвагу, што былі дзве Расіі—Расія памешчыкаў і капіталістаў, царскіх каланізатараў, якая прыгнятала і заціскала народы і іхнюю дэмакратычную культуру, у тым ліку рускі народ і яго дэмакратычную культуру. Была і іншая Расія—Расія рабочых і сялян, Расія—радзіма вызваленчага руху і перадавой дэмакратычнай культуры. Гэта Расія адкрыта выступала супроць царызма, узнімала народы нашай краіны на барацьбу супроць памешчыцка-капіталістычнага ладу, распаўсюджвала і насаджвала сярод іх дэмакратычную ідэалогію і культуру»^{*}.

Наскрозь ілжывая, глыбока шкодная нацыяналістычная «тэорыя» аб тым, што святло культуры ішло на Беларусь толькі з Захаду, была пашырана сярод беларускіх буржуазна-нацыяналістычных літаратурнаўцаў. Яна пакладзена ў аснову антынавуковай нацыяналістычнай схемы гісторыі беларускай літаратуры.

Вытокі беларускай мастацкай літаратуры, як вядома, ідуць у далёкую старажытнасць.

Руская, украінская і беларуская літаратуры бяруць свой пачатак з адзіных агульнарускіх караняў. Яны ўзніклі на адзінай агульнарускай аснове—культуры і літаратуры Кіеўскай Русі. Гэты гістарычны факт наводна сведчыць аб адзінстве і крэўным сваяцтве трох вялікіх братніх народаў—рускага, украінскага і беларускага і агульнасці іхніх літаратур.

Развіццё беларускай літаратуры з самага пачатку яе ўзнікнення адбывалася ў шчыльным узаемадзеянні і пад магутным і плённым уплывам перадавой рускай культуры і літаратуры. Культурная агульнасць і прагрэсіўнае садружства беларускага народа з вялікім рускім і ўкра-

інскім народамі, іхная супольная барацьба супроць прыгнятальнікаў і чужаземных захопнікаў знаходзяць сваё яркае выяўленне ў беларускай мастацкай літаратуры.

Беларускія нацыяналісты, якія спрабавалі адарваць беларускі народ ад вялікага рускага народа, усяляк ігнаравалі і затуювалі глыбокія гістарычныя культурныя сувязі беларускай літаратуры з перадавой рускай культурай і літаратурай.

Нацыяналістычныя гісторыкі літаратуры, свядома скажаючы гісторыка-літаратурныя факты, спрабавалі «давесці», што беларуская літаратура развівалася ізалявана ад рускай літаратуры і на працягу ўсяго свайго гістарычнага шляху знаходзілася пад няспынным і неаслабным уплывам феадальна-клерыкальнай, а пасля буржуазнай заходне-еўрапейскай культуры. Яны культывавалі ілжывую тэорыю аб заходне-еўрапейскіх каранях беларускай літаратуры і беларускай мовы.

Аўтарам гэтай псеўданавуковай «тэорыі» з'яўляўся Максім Гарэцкі—адзін з актыўных дзеячоў беларускага буржуазнага нацыяналізма, які падвізаўся ў галіне гісторыі беларускай літаратуры.

Падтасоўваючы гісторыка-літаратурныя факты, нацыяналісты сцвярджалі, што ідэйныя вытокі старажытнай беларускай літаратуры палягаюць «у культурных соках Захаду», што наша літаратура расла і развівалася на глебе «еўрапейскасці». Пад выглядам «культурных сокаў еўрапейскасці», якія нібы жывілі старажытную беларускую літаратуру, нацыяналісты падсоўвалі феадальна-клерыкальную культуру літоўскіх і польскіх паноў і нямецкіх баронаў.

Нацыяналісты, абгрунтоўваючы свой контррэвалюцыйны рэстаўратарскі лозунг «арыентацыі на Захад», спрабавалі паказаць, што вышэйшымі фактарамі ў фармаванні беларускай мовы «былі ўплывы»...

^{*} М. Іоўчук. «Няспынна развіваць і прапагандаваць ідэі совешкага патрыятызма», газета «Советская Белоруссия», № 183, 1947 г.

У «літаратурознаўчых» і «лінгвістычных» выдумках нацыяналістаў яскрава выяўляюцца іх палітычныя імкненні — супроцьставіць беларускую літаратуру блізкай і роднай ёй рускай літаратуры і тым самым аслабіць адзінства і спрадвечнае садружаства двух братніх народаў і падрыхтаваць глебу для адрыву Совецкай Беларусі ад вялікага Совецкага Саюза.

Гэтым-жа контррэвалюцыйным рэстаўратарскім мэтам беларускага і польскага буржуазнага нацыяналізма была падпарадкавана нацыяналістычная легенда «залатога века», які нібы меў месца ў дакастрычніцкай гісторыі Беларусі.

Буржуазна-нацыяналістычная гісторыяграфія абвясціла XV—XVI стагоддзі «залатым векам» у гісторыі Беларусі, г. зн. часы, калі працоўныя беларускія масы, гвалтоўна адарваныя ад братняга рускага народа, цяпелі цяжкія сацыяльны і нацыянальна-рэлігійны прыгнёт, жорстка эксплуатаваліся і прыгняталіся літоўскімі і польскімі захопнікамі і беларускімі феодаламі.

Тэорыя «залатога века» ўпарта прапагандавалася нацыяналістамі і ў галіне літаратурнага ўстаўкі і крытыкі.

Беларускія буржуазныя літаратары па-рабску пракланяліся перад феадальна-клерыкальнай культурай спрадвечных і заклітых ворагаў беларускага працоўнага люду, перад культурай беларускіх, літоўскіх і польскіх магнатаў—прыгоннікаў і клерыкалаў. Яны абвешчвалі вялікімі асветнікамі рэакцыйных дзеячоў і абаронцаў феадальна-памешчыцкай культуры. Віленскую акадэмію іезуітаў—рэакцыйны цэнтр паланізацыі і расаднік каталіцызма нацыяналісты абвясцілі ачагом беларускай культуры і асветы.

Яны ўсхвалялі, як «вялікага» нацыянальнага беларускага «дзеяча» Канстанціна Астрожскага. Гетман К. Астрожскі бязлітасна душыў імкненні беларускіх працоўных мас да аб'яднання з рускім народам, вёў няспынныя войны ў саюзе з татарамі і лівонцамі супроць рускай дзяржавы.

Заядлага іезуіцкага агента рэакцыянера Мелеція Смятрыцкага яны паказвалі як «вялікага патрыёта» і «выдатнага беларускага дзеяча».

Вялікія значэнне і вызваленчая роля старажытнай беларускай літаратуры ў гісторыі беларускага народа. Ва ўмовах бескантрольнага панавання на Беларусі літоўскіх і польскіх захопнікаў, ва ўмовах найцяжэйшага прыгонніцкага і нацыянальна-рэлігійнага прыгнёту, дзікага напору акаталічвання і паланізацыі, ва ўмовах рэнегатаў і здрадніцтва беларускіх вышэйшых пластоў і пераходу іх у лагер злейшых ворагаў беларускіх працоўных мас—прагрэсіўная беларуская літаратура з'яўлялася важным сродкам у гераічнай вызваленчай барацьбе беларускіх працоўных мас.

У неймаверна цяжкіх умовах беларускія прагрэсіўныя дзеячы мінулага самааддана працавалі на карысць айчынай літаратуры, рухалі наперад перадавую культуру, пашыралі асвету, беззаветна аддавалі сілу свайго розуму і таленту справе абароны кроўных інтарэсаў найшчэрэйшых пластоў беларускіх працоўных мас.

Нацыяналістычныя гісторыкі і літаратурнаўцы прыніжалі прагрэсіўных дзеячоў мінулага—лепшых прадстаўнікоў беларускай культуры і літаратуры. Г. Скарыну нацыяналісты нахабна называлі «прадуктам заходнееўрапейскасці». Яны скажалі і прыніжалі ролю і значэнне дзейнасці Скарыны.

Рэцыдывы буржуазна-нацыяналістычных скажэнняў у пытаннях гісторыі старажытнай літаратуры маюць месца ў асобных працах савецкіх літаратуразнаўцаў. У школьных хрэстаматыях (для VIII класа — М. Ларчанкі) і праграмах па беларускай літаратуры для сярэдніх школ БССР выяўляюцца рэцыдывы нацыяналістычнай ідэалізацыі феадальнага мінулага, часам змазваецца агульнасць і сувязь беларускай літаратуры з перадавымі дэмакратычнымі плынямі рускай культуры.

У хрэстаматыі па беларускай літаратуры для 8 класа змешчаны ўрыўкі з асобных твораў пісьменнікаў мінулага, у якіх ідэалізуюцца змрочныя часы літоўска-польскага гаспадарання на Беларусі (прадмова Ф. Багушэвіча да «Дудкі беларускай» і інш.).

На працягу ўсёй сваёй шматвяковай гісторыі беларускі народ ніколі не парываў сувязей з вялікім рускім народам. Гэтыя спрадвечныя гістарычныя культурныя сувязі двух братніх народаў не парываліся нават тады, калі беларускі народ, гвалтам адарваны ад роднага яму рускага народа, знаходзіўся ў цяжкім ярме літоўскага і польскага панавання.

У канцы XVIII стагоддзя Беларусь была далучана да Расіі.

Далучэнне да Расіі мела для Беларусі прагрэсіўнае гістарычнае значэнне, бо яно ставіла Беларусь ва ўмовы, больш спрыяючыя для яе эканамічнага і культурнага развіцця, чым тыя, у якіх яна знаходзілася пад уладаю панска-шляхецкай Польшчы. Уваходжанне Беларусі ў склад Расіі выратаўвала беларускі народ ад небяспекі апалячвання і акаталічвання, што над ім навісла, ад пагрозы дэнацыяналізацыі.

Праўда, нялёгка жылося беларускаму народу, як і іншым народам нашай краіны, пад уладаю царскай Расіі. Царская Расія прыгнятала беларускі народ. І пасля далучэння Бе-

ларусі да Расіі працоўныя масы беларускага народа цярпелі цяжкія соцыяльны і нацыянальны прыгнёты. Але была і другая — рэвалюцыйная Расія, якая аб'ядноўвала, згуртоўвала і ўзнімала на барацьбу народы нашай краіны супроць іхняга супольнага ворага — цара, памешчыкаў і капіталістаў. І гэта другая — рэвалюцыйная Расія насаджвала і распаўсюджвала сярод беларускага народа, як і сярод іншых прыгнечаных народаў Расіі, перадавую дэмакратычную ідэалогію і культуру.

Буржуазныя нацыяналісты адмаўлялі прагрэсіўнасць гістарычнага акта далучэння Беларусі да Расіі. Яны спрабавалі, фальсіфікуючы гісторыю, давесці, што ўваходжанне Беларусі ў склад Расіі было крокам назад у гістарычным, эканамічным і культурным развіцці беларускага народа.

Пасля аб'яднання беларускага народа з вялікім рускім народам раслі і мацаваліся культурныя сувязі паміж двума братнімі народамі. Аб'яднанне беларускага народа з братнім рускім народам і Айчынная вайна 1812 года далі новы штуршок развіццю беларускай літаратуры і мовы.

Развіццё новай беларускай літаратуры адбывалася ва ўмовах цяжкага соцыяльнага і нацыянальнага ўціску, але ў шчыльнай сувязі і ўзаемадзеянні з прагрэсіўнымі і дэмакратычнымі плынямі рускай культуры і літаратуры. Перадавая руская культура робіць велізарны і плённы ўплыў на культурнае і літаратурнае развіццё Беларусі.

Вытокі новай (XIX стагоддзе) беларускай літаратуры, як вядома, вядуць у фальклор. На працягу амаль трох чвэртак мінулага стагоддзя беларуская літаратура распаўсюджвалася ў рукапісах і шляхам вуснай перадачы. Найбольш пашыранымі жанрамі нашай літаратуры дарэформеннага часу з'яўляліся — лірычны верш, паэма, кароткае апавяданне і так званая «гутарка».

Барацьбой беларускага сялянства супроць памешчыкаў як польскіх і рускіх, так і беларускіх, супроць феадальна-прыгонніцкага і нацыянальнага ўціску запоўнены старонкі гісторыі Беларусі XIX стагоддзя.

К канцу XIX стагоддзя гэта барацьба ўскладнялася новай і вядучай супярэчнасцю паміж пролетарыятам і буржуазіяй. Беларускія рабочыя і сяляне супольна з рускім рабочым класам і сялянствам вялі барацьбу супроць царызма, супроць рускіх, польскіх і беларускіх памешчыкаў і капіталістаў.

Асноўныя соцыяльныя супярэчнасці дарэформеннай эпохі знаходзілі сваё выяўленне ў беларускай літаратуры ў барацьбе розных ідэянамастацкіх кірункаў і плыней. Галоўныя з іх дзве: рэакцыйная, сентыментальна-рамантычная, як выяўленне прыгонніцкай ідэалогіі, і прагрэсіўная, рэалістычная, як выяўленне дэмакратычнай ідэалогіі. Такія мастацкія помнікі беларускай літаратуры дарэформеннага часу, як ананімныя лірычныя творы («Вясна голад перапала», «Багач»), вершаваныя і праявічныя «гутаркі» («Гутарка Данілы са Сцяпанам», «Гутарка Кузьмы з Апанасам» і шмат інш.), вершы П. Бахрыма і г. д. складалі пачатак прагрэсіўна-рэалістычнага струменя ў беларускай літаратуры. Яму супроцьстаіць сентыментальна-рамантычная літаратура панска-шляхецкіх пісьменнікаў Я. Чачота, Я. Баршчэўскага, А. Рыпінскага, ананімныя гутаркі тыпу «Крыўды і праўды» (1863), дарэформенныя творы Д.-Марцінкевіча і г. д.

Гэта аднак зусім не азначае, што ў межах аднае і тае-ж літаратурнай плыні або кірунку не было супярэчнасцей, барацьбы розных тэндэнцый. Так, напрыклад, дарэформеннай творчасці Дуніна-Марцінкевіча ўласцівы рысы, якія радняць яе з «песнямі» Я. Чачота і разам з тым ёй уласцівы такія рысы, якія істотна адрозніваюць Марцінкевіча ад Чачота. Гутаркі «Казанне», «Крыўда і праўда» напісаны ў рэалістычнай

манеры, аднак, яны зусім розныя па ідэянай накіраванасці.

Культурныя сувязі беларускага народа з выдатнымі прадстаўнікамі рускай дэмакратычнай культуры прыкметна выяўляюцца ўжо ў першых помніках беларускай літаратуры XIX стагоддзя—у ананімных паэмах.

Аўтар беларускай камічнай паэмы «Тарас на Парнасе» быў добра знаёмы з літаратурнай барацьбой у Расіі ў 30—40-х гг. мінулага стагоддзя. Аўтар «Тарас на Парнасе» высмейвае Булгарына і Грэча і з нескрываемай сімпатыяй і павагай ставіцца да выдатных прадстаўнікоў перадавой прагрэсіўнай рускай літаратуры — Пушкіна, Лермантава і Гогаля. Беларускі паэт Максім Багдановіч, адзін з першых у беларускай крытыцы, паказаў на сувязь нашай ананімнай паэмы з рускай літаратурай.

«Чалавек гэты,—пісаў Максім Багдановіч пра аўтара паэмы «Тарас на Парнасе», — зрадніўся з рускай літаратурай, умеў яе разумець і цаніць. Апошнйе відаць хоць-бы з імёнаў пісьменнікаў, якім ён аддаў першае месца на Парнасе. І толькі блізкасць да рускай літаратуры, толькі разуменне, хто ў яе сын, а хто падкідыш, і разуменне прытым не абыхавае, не бесстаронняе, — толькі гэта магло заахвоціць аўтара зрабіць экскурс у бок Булгарына і Грэча. Значэнне і вастрыва нанесенага ім удару відавочна невялікія. Аднак, бяспрэчную цікавасць мае самы факт наяўнасці такіх выпадкаў у сціплай беларускай літаратуры»*.

Літаратурныя погляды і творчасць Ф. Багушэвіча — прадстаўніка рэалістычна-дэмакратычнай плыні ў беларускай літаратуры — у вялікай ступені фармаваліся пад уплывам Некрасава.

Агульнавядома тая выключна велізарная роля, якую адыграла ў свой час рэвалюцыйна-дэмакратычная беларуская літаратура пачатку XX стагоддзя ў развіцці класавай і на-

* Творы М. Багдановіча, т. II, стар. 38.

цыянальнай свядомасці працоўных мас беларускага народа.

Арганічныя рысы, уласцівыя рэвалюцыйна-дэмакратычнай беларускай літаратуры пачатку XX стагоддзя (палітычная заостранасць, пафас адмаўлення соцыяльнага зла, глыбокі дэмакратызм, вера ў чалавека, прага справядлівасці), абумоўлены ўздымам і размахам рэвалюцыйна-вызваленчага руху на Беларусі. Гэтыя рысы немагчыма зразумець па-за сувязямі беларускай літаратуры з рускай рэвалюцыйна-дэмакратычнай і пролетарскай літаратурай таго часу і, перш за ўсё, па-за сувязямі з творчасцю вялікага заснавальніка пролетарскай літаратуры А. М. Горкага.

Развіццё беларускай савецкай літаратуры адбывалася і адбываецца ў шчыльным узаемадзеянні і ўзаемаўзбагачэнні з братнімі літаратурамі народаў нашай краіны і ў першую чаргу з рускай савецкай літаратурай.

Беларускія буржуазныя літаратурна-разнаўцы ігнаравалі гістарычныя сувязі беларускай і рускай літаратур, зневажалі творы беларускіх пісьменнікаў, на якіх адчуваліся ідэйныя ўплывы выдатных дзеячоў рускай культуры.

Прафесар Замоцін, паўтараючы нацыяналістычныя ўстаноўкі, сцвярджаў, што лірычныя творы Я. Коласа, у якіх беларускі паэт прадаўжаў і развіваў некрасаўскія традыцыі, «трацяць па сіле і колерах» і парушаюць «самабытную беларускую ноту».

«У некаторых вершах,—пісаў І. Замоцін,—Я. Коласа спатыкаем вялікі ўплыў расійскіх паэтаў — Лермантава і Некрасава, і калі ён стараецца патураць ім, тады верш яго траціць па сіле і колерах, стаецца наіўным, як гэта бачым у вершы «Песня над калыскай», але гэтых вершаў небагата, з твораў яго відаць, што самабытная беларуская нота паэту лепш удаецца і што Колас нам дасць больш розных твораў».

Буржуазна-нацыяналістычныя літаратурна-разнаўцы спрабавалі абгрунтаваць «тэорыю» аб тым, што бела-

руская літаратура XIX і пачатку XX стагоддзя развівалася пад ідэйным уздзеяннем і ўплывам панскай шляхецка-польскай культуры.

Нацыяналістычная гісторыка-літаратурная схема развіцця беларускай літаратуры XIX стагоддзя наскрозь прасякнута духам нізкапаклонства перад рэакцыйнай панска-шляхецкай польскай культурай.

Каб стварыць бачнасць гістарычнай праўдападобнасці сваёй канцэпцыі аб польскіх карэннях новай (XIX стагоддзе) беларускай літаратуры, нацыяналісты выцягнулі «на свет божы» старую нацыяналістычную тэорыю аб тым, што на глебе, як быццам, «гістарычнага садружства» панскай Польшчы і Беларусі вырас спецыфічны тып беларускага патрыёта.

Буржуазныя нацыяналісты спрабавалі прадставіць польскага нацыяналіста за «беларускага патрыёта». На гэтай нацыяналістычнай «тэорыі» грунтуецца сцвярджанне прафесара Піотуховіча аб тым, што новая беларуская літаратура «выразны прадукт патрыярхальна-дваровай культуры; у ёй яскрава выяўлена польска-шляхецкая псіхалогія».

З нацыяналістычнай «ідэі» аб духоўнай і культурнай няпоўнацэннасці беларускага народа вынікаюць наскрозь хлуслівыя версіі нацыяналістаў аб тым, што і пасля далучэння Беларусі да Расіі святло культуры ішло да нас з панскай Польшчы, праз Віленскі ўніверсітэт. Віленскі ўніверсітэт з'яўляўся, як быццам, галоўным цэнтрам, рассаднікам асветы, дэмакратычнай думкі і культуры на тэрыторыі Беларусі ў пачатку мінулага стагоддзя.

Гістарычныя факты сведчаць адваротнае. Віленскі ўніверсітэт быў заснаваны 4 красавіка 1803 года на месцы старой іезуіцкай Акадэміі.

На працягу ўсяго перыяда свайго існавання (1803—1835) Віленскі ўніверсітэт быў цэнтрам паланізацыі. Рэктарам універсітэта быў князь Чартарыйскі, а яго бліжэйшым памочнікам быў ксёндз Гуго Калантай. З універсітэта выганялася ўсё рускае. Многія існаваўшыя ва ўніверсітэце этнаграфічныя таварыствы і студэнцкія арганізацыі займаліся дзейнасцю, накіраванай, у апошнім ліку, на адрыў Беларусі ад Расіі.

Пачынальнікамі новай беларускай літаратуры нацыяналісты лічылі такіх малазначных пісьменнікаў, як Я. Чачот, Я. Баршчэўскі, А. Рыпінскі і г. п.

Я. Чачот, Я. Баршчэўскі літаратары, як вядома, панска-шляхецкага, сентыментальна-рамантычнага кірунку. Яны ідэалізуюць феадальна-прыгонніцкія парадкі, паэтызуюць у сваіх творах патрыярхальную старажытнасць, усхваляюць «добрадзейных» паноў і г. д.

А. Рыпінскі намагаўся давесці, што Беларусь—гэта польская правінцыя, а беларуская мова—дыялект польскай мовы. А. Рыпінскі сваю кнігу «Беларусь» прысвяціў «першаму з беларускіх мужыкоў, які спачатку навучыўся чытаць, а пасля гаварыць і думаць па-польску». Для панска-шляхецкіх літаратараў тыпу Чачота і інш. — «мілыя мужычкі» адыгрывалі толькі «службовую ролю; яго бытавы змест, паэзія не маглі чакаць якога-небудзь уласнага самастойнага развіцця і павінны былі толькі паслужыць узбагачэнню польскай культуры і паэзіі, як сам народ павінен быў жыць польскую нацыянальнасць»*.

Панска-шляхецкая сентыментальна-рамантычная літаратура па сва-

ёй аб'ектыўнай сутнасці была антынароднай літаратурай. Яна культывавала адрыў беларускага народа ад рускага вызваленчага руху і ад рускай культуры.

Нізкапаклонства перад захадам знаходзіць сваё выяўленне ў асобных працах савецкіх літаратуразнаўцаў у хвальбе малазначных літаратараў панска-шляхецкага кірунку, якія, па сутнасці кажучы, імкнуліся падпарадкаваць духоўна беларускі народ феадальна-клерыкальнай культуры польскіх паноў і ксяндзоў.

Тав. Перкін у сваім артыкуле «Адам Міцкевіч і Ян Чачот»* некрытычна падышоў да ацэнкі дзейнасці Я. Чачота. Аўтару артыкула не ўдалося, з прычыны гэтага, раскрыць аб'ектыўны сацыяльны сэнс творчасці Я. Чачота. У асвятленні тав. Перкіна Я. Чачот выступае як «лепшы сын беларускага народа». Але гэта сцверджанне супярэчыць праўдзе. Кірунак творчасці Я. Чачота безумоўна і карэнным чынам разыходзіўся з сапраўднымі інтарэсамі працоўных мас беларускага народа. З недаацэнкі гістарычных узаема сувязей беларускага і рускага народаў вынікае сцверджанне тав. Перкіна, што Віленскі ўніверсітэт 20—30 гг. мінулага стагоддзя з'яўляўся на Беларусі цэнтрам перадавой грамадскай думкі—«зрабіўся цэнтрам ліберальных і дэмакратычных поглядаў».

Беларускія буржуазныя нацыяналісты ніколі не былі зацікаўлены ў развіцці беларускай нацыянальнай культуры і мастацтва. Яны ўсялякім чынам адмаўлялі самую магчымасць існавання савецкай сацыялістычнай па зместу і нацыянальнай па форме беларускай культуры, літаратуры і мастацтва. Кожны новы поспех, кожны новы крок наперад на шляху ўздыму і развіцця беларускай савецкай літаратуры і мастацтва выклікалі шалёную злосць буржуазных нацыяналістаў.

* Пыпин «История русской этнографии», т. IV, 1892 г., стр. 59.

* Н. Перкін, «Адам Міцкевіч і Ян Чачот», час. «Беларусь» № 8 за 1947 г.

Беларускія нацыяналісты, прыкрываючыся фальшывым лозунгам — «за самабытны нацыянальны стыль» беларускай літаратуры, спрабавалі прышчапіць беларускім пісьменнікам так званую «заходнюю арыентацыю».

Арыентацыя нацыяналістаў на «цывілізаваную Еўропу» мела на мэце духоўна падпарадкаваць беларускую літаратуру ўплыву буржуазнай ідэалогіі і ўпадніцкаму мастацтву буржуазнага захада і гэтым самым падрыхтаваць шляхі і сродкі адрыву савецкай Беларусі ад Савецкага Саюза і ператварэнне яе ў калонію заходніх імперыялістаў.

Буржуазна-нацыяналістычныя стаўленні ў літаратуры — пушчы, дубоўкі, зарэчкія і да іх падобныя культывавалі ў сваёй пісаніне нацыяналістычную ідэалогію, прапагандавалі маральнае разлажэнне і індывідуалізм, паэтызавалі ўласніцкія інстынкты, насаджвалі нізкапаклонства перад чужаземшчынай, паклёпнічалі на гераічны беларускі народ, паказваючы яго інертным, адсталым.

Буржуазна-нацыяналістычныя гісторыкі і літаратары, як бачым, адмаўлялі беларускай літаратуры ў самастойнасці і спрабавалі адсунуць яе на задворкі заходне-еўрапейскай культуры і тым самым падпарадкаваць беларускі народ разлагаючаму ўплыву буржуазнай культуры.

Беларускія савецкія літаратуразнаўцы прарабілі немалую работу па высьвятленню беларуска-рускіх гісторыка-літаратурных і культурных сувязей. Але ўся работа, праробленая ў гэтай галіне выглядае як пачатак вялікай і важнай работы па глыбокаму і сапраўды навуковаму асьвятленню гістарычных культурных узаема сувязей беларускага народа з братнімі народамі Савецкага Саюза.

Многія кардынальныя пытанні беларуска-рускіх гістарычных культурных і літаратурных узаемадзейненняў не атрымалі яшчэ належнага навуковага вырашэння ў савецкай гісторыка-літаратурнай навуцы. Нам

не ўдалося яшчэ ва ўсёй паўнаце з марксіска-ленінскіх пазіцый раскрыць гістарычныя сувязі беларускай мастацкай літаратуры з літаратурай вялікага рускага народа і іншых братніх народаў савецкай краіны. Мы не здолелі яшчэ з належнай глыбінёй паказаць сапраўды велізарны, плённы ўплыў перадавой рускай літаратуры на развіццё грамадскай думкі на Беларусі, беларускай культуры, літаратуры і мастацтва. І, нарэшце, нашы літаратуразнаўцы пакуль яшчэ мала зрабілі па выкрыццю скрыўленняў і блытаніны, унесеныя буржуазна-нацыяналістычнымі літаратуразнаўцамі ў асьвятленне гэтых важнейшых пытанняў.

Нізкапаклонства перад захадам знаходзіць сваё выяўленне ў літаратуразнаўстве ў недаацэнцы культурных і літаратурных сувязей беларускага народа з перадавой рускай культурай XIX і пачатку XX стагоддзяў.

У працах некаторых беларускіх літаратуразнаўцаў яскрава выступае вузкі, нацыянальна-абмежаваны падыход да працэсаў развіцця беларускай літаратуры.

Нашымі літаратуразнаўцамі напісана нямала даволі цікавых артыкулаў, прысвечаных творчасці карыфеяў беларускай літаратуры — Я. Купалы і Я. Коласа. Мы маем, як вядома, выказванні А. М. Горкага аб творчасці народных паэтаў Беларусі, якія набылі асновапалагаючае значэнне для нашай гісторыка-літаратурнай навукі. І пры ўсім гэтым нам не ўдалося яшчэ ў поўнай меры паказаць сапраўднае значэнне рэвалюцыйна-дэмакратычнай дакастрычніцкай паэзіі народных паэтаў, якое выходзіць за межы нацыянальнай літаратуры.

Нам не ўдалося яшчэ ў поўным аб'ёме раскрыць велічнасць Я. Купалы і Я. Коласа, як выдатных прадстаўнікоў і творцаў савецкай беларускай літаратуры, творчасць якіх набыла агульнасаюзнае і нават сусветнае значэнне.

Недаацэнка, а часам і проста ігнраванне гістарычных культурных і літаратурных сувязей беларускага народа з перадавымі кірункамі рускай культуры і літаратуры XIX і пачатку XX стагоддзяў усё яшчэ знаходзіць сваё выяўленне ў працах па літаратуразнаўству.

У асобных гісторыка-літаратурных артыкулах выявілася тэндэнцыя разглядаць творчасць беларускіх пісьменнікаў мінулага ізалявана, адарвана ад перадавой грамадскай думкі Расіі, перадавога кірунку рускай літаратуры. А гэта не можа не прыводзіць да замазвання перадавой ролі рускага народа ў гістарычным і культурным развіцці Беларусі.

Я. Купала і Я. Колас сваёй дакастрычніцкай паэзіяй здолелі даць нам дасканалыя ўзоры рэвалюцыйна-дэмакратычнага рэалізма перш за ўсё таму, што іхняя творчасць была ўвесь час звязана з агульна-рускім вызваленчым рухам пачатку XX стагоддзя, што яна жывілася сокамі рэвалюцыйнай вызваленчай барацьбы беларускіх рабочых і сялян і наслідавала вялікія дэмакратычныя традыцыі і дасягненні рускага класічнага рэалізма і папярэдняй беларускай літаратуры.

Ул. Агіевіч у артыкуле «Шлях народнага паэта»*, прысвечаным агляду творчага шляху Я. Коласа, ніводнага слова не сказаў аб арганічнай сувязі дакастрычніцкай паэзіі Коласа з перадавымі дэмакратычнымі традыцыямі рускага класічнага рэалізма, з творчасцю вялікага заснавальніка сацыялістычнай літаратуры А. М. Горкага. А вядома, што фармаванне светапогляду Я. Коласа адбывалася пад уплывам творчасці Шэўчэнкі, Некрасава і, галоўным чынам, А. М. Горкага.

Вузка-абмежаваны падыход аўтара артыкула да творчасці Я. Коласа перашкодзіў яму раскрыць ідэйнае багацце творчасці пісьменніка і вызначыць яго ролю, месца і значэнне ў гісторыі беларускай літаратуры і грамадскай думкі Беларусі.

Беларускія буржуазныя нацыяналісты з газеты «Наша ніва» культывіравалі нацыяналістычную тэорыю «залатога века», насаджалі рабалецтва і нізкапаклонства перад капіталізмам, перад буржуазнай «культурай і цывілізацыяй».

Нашаніўскія буржуазныя лібералы пракланяліся перад буржуазнымі парадкамі ў Англіі, ідэалізавалі «вольнае» жыццё «самакіруючыхся» англійскіх і французскіх калоній, выхвалялі кулацка-фермерскую гаспадарку ў Даніі, выхвалялі жыццё і быт рабочых у юнкерскай Германіі і г. д. і да т. п.

Нізкапаклонства перад буржуазным Захадам, нацыяналістычныя «ідэі» і «тэорыі», якія прапагандаваліся са старонак «Нашай нівы», знаходзілі сваё адлюстраванне ў творчасці шмат якіх беларускіх пісьменнікаў «нашаніўскай пары».

Асобныя нашы літаратуразнаўцы некрытычна, а часам і прымірэнча ставіліся да праяўленняў нацыяналізма і нізкапаклонства перад феадальнай і буржуазнай культурай Захада, якія мелі месца ў творчасці асобных беларускіх літаратараў мінулага.

М. Ларчанка ў артыкуле «Першы вялікі нацыянальны паэт»* прыніжае творчасць Ф. Багушэвіча, калі спрабуе слабыя бакі і асобныя памылкі пісьменніка выдаць за вядучы пачатак у яго літаратурнай спадчыне.

Паэтызацыя феадальнага мінулага ў творчасці Багушэвіча, роўна як і народніцкія ілюзіі пісьменніка аб месіянскай ролі інтэлігенцыі, — расцэньваюцца М. Ларчанкам як выяўленне сапраўднай народнасці пісьменніка, як выяўленне «нацыянальна-патрыятычнай свядомасці беларускага народа». Такім чынам, асобныя нацыяналістычныя памылкі пісьменніка ў ацэнках гістарычнага мінулага беларускага народа кваліфікуюцца М. Ларчанкам як выражэнне «нацыянальна-патрыятычнай» свядомасці народа.

* Часопіс «Беларусь», № 10, 1946 г.

* «Беларусь», № 1, за 1945 г.

Тав. Фіглоўская ў артыкуле «Карусь Каганец» * некрытычна падыходзіла да ацэнкі асобных твораў К. Каганца. У артыкуле няправільна ацэньваюцца ідэйна-заганныя, прасякнутыя нацыяналістычнымі настроямі творы пісьменніка. Тав. Фіглоўская, аналізуючы асобныя творы К. Каганца, правільна ўказвае на наяўнасць у іх аб'ектыўна-пазнавальных элементаў, але пры гэтым не раскрывае рэакцыйны сэнс нацыяналістычнай рамантызацыі змрочных часоў літоўска-польскага ўладарання на Беларусі, як і паэтызацыі патрыярхальнай адсталасці «роднага краю» ў творах пісьменніка.

У хрэстаматыі па беларускай літаратуры для VIII класа сярэдняй школы без усякіх каментарыяў даюцца ўрывкі з твораў беларускіх пісьменнікаў, у якіх прапагандуюцца тэорыя «залатога веку».

У асобных працах па літаратуразнаўству наглядаецца некрытычны падыход у ацэнках творчасці прадстаўнікоў заходне-еўрапейскага дэкаданса.

Поль Верлен—тыповы прадстаўнік французскага дэкадана. Дэкадэнцкая лірыка Верлена, як і творчасць дэкадэнтаў Бодлера, Маларме, Рэмбо і інш., з'яўляецца параджэннем «бледнай немачы», выражэннем глыбокага заняпаду і разлагання буржуазнай культуры. Грамадскі індэферэнтызм, містыка, хваравітая эротыка, дэкадэнцкія настроі, крайні скепсіс і песімізм і да т. п., — вось што характэрна для крайне індывідуалістычнай упадніцкай паэзіі Верлена.

С. Майхровіч у артыкуле «Максім Адамавіч Багдановіч» ** «падыходзіць» П. Верлена на вярышню «сусветнай паэтычнай культуры» і становіць побач з А. Пушкіным. «Разам з тым творчасць Максіма Багдановіча, — адзначае С. Майхровіч, — увасобіла

самае лепшае, што стварыла за сваю шматвяковую гісторыю сусветная паэтычная культура, пачынаючы ад Феакрыта і Петраркі і канчаючы Пушкіным і Багушэвічам, Верленам і Брусавым».

Тав. Майхровіч адводзіць паэзіі П. Верлена велізарнае становішча, ледзь не першаступеннае, значэнне ва ўзбагачэнні творчасці М. Багдановіча «мноствам форм, прыёмаў і новых выяўленчых сродкаў».

На думку тав. Майхровіча чароўная прыгажосць шмат якіх лірычных вершаў М. Багдановіча абумоўлена тонкім і ўмелым спалучэннем «мастацкіх прыёмаў» Верлена са спецыфічнымі рысамі беларускай паэзіі і вуснай народнай творчасці. Гэтае сцверджанне грунтуецца на метадалагічна няправільных доказах.

Але-ж паэтычная форма—гэта не знешняя рамка, у якую можна ўкладваць які хочаш змест. «Мастацкія прыёмы» П. Верлена абумоўлены пэўным зместам. Паэтычная форма яго паэзіі знаходзілася ў поўнай адпаведнасці з глыбока ўпадніцкім зместам. Не толькі змест, але і адпавядаючая яму паэтычная форма паэзіі П. Верлена знаменавалі сабой распад, хваравітае перараджэнне буржуазнага мастацтва. Славуты верленаўскі заклік «Рыторыцы зламай ты шыю!», як і яго патрабаванне «музыкі, музыкі перш за ўсё» з'яўляліся выражэннем грамадскага індэферэнтызма паэта, адштурхоўвання яго ад сацыяльных тэм, імкнення адыйсці ад жыцця ў свет «чыстага мастацтва». Паэзія Верлена была для «абраных», вымудраная форма, «дзівосныя новаўвядзенні і фармальныя нечаканасці», «складаныя ходы і пераходы» і г. д. разлічаны былі на «мастацкія» густы «нямногіх», на густы кучкі эстэтаў і снобаў.

На творчасці М. Багдановіча прыметна адбіўся ўплыў сімвалізма і перш за ўсё паэзіі рускіх сімвалістаў «старэйшага пакалення» (Брусаў, Бальмант), а таксама, у пэўнай меры, і паэзія П. Верлена. Нельга аспрэчваць таго факта, што белару-

* Часопіс «Беларусь», № 1, 1946 г.

** М. Багдановіч. «Выбраныя творы», Мінск, 1946 г.

скі паэт «творча ўспрымаў і пераўвасабляў» тыя «дзівосныя новаўвядзенні» ў галіне выразлівасці і музычнасці верша, якімі адзначаны лепшыя вершы Брусава, Бальманта і Верлена. Але не выклікае таксама сумненняў той бясспрэчны факт, што ўплыў сімвалістаў, у тым ліку і П. Верлена, на М. Багдановіча не толькі не «ўзбагаціў» яго паэзію, а наадварот, адбіўся на ёй адмоўным чынам. Каб пераканацца ў гэтым, дастаткова ўспомніць такія лірычныя творы М. Багдановіча з т. зв. дэкадэнцкімі матывамі, як «Цемень», «Хаўтуры», «Пачуццю цёмнаму падлеглая», «Шмат у нашым жыцці ёсць дарог» і г. д. Гэтыя і ім падобныя вершы М. Багдановіча сведчаць аб тым, што ўплывы сімвалізма не «ўзбагачвалі», а, наадварот, абяднялі лірыку М. Багдановіча, звужалі творчыя магчымасці паэта.

М. Багдановіч, бясспрэчна, аддаў даніну «сімвалістычным веяніям», але не ў культываванні «мастацкіх

прыёмаў П. Верлена», хай нават і творча пераапрацаваных, сіла верша М. Багдановіча. Наадварот, для М. Багдановіча характэрным было настойлівае перамаганне «сімвалістычных веянняў», пастаянныя філасофскія і соцыяльныя шуканні, абумоўленыя дэмакратычнымі імкненнямі паэта. М. Багдановіч, як паэт, здабыў сабе славу не сваімі фармалістычнымі вершамі, а дасканалымі ўзорамі пафаснай грамадзянскай паэзіі.

Барацьба з варожымі ўплывамі ў галіне літаратуразнаўства і літаратурнай крытыкі—адна з важнейшых задач савецкіх літаратараў.

Рашучае і канчатковае перамаганне рэцыдываў буржуазна-нацыяналістычных поглядаў, праяўленняў нізкапаклонства перад буржуазнай ідэалогіяй — адна з абавязковых умоў далейшага ідэйнага росту і паспяховага развіцця беларускай крытыкі і гісторыка-літаратурнай навукі.